

Vinstlott eller nitlott?

Gratis kollektivtrafik för barn minskar
socialt utanförskap

Tonåringen lever tillsammans med mig, mamman. Vår ekonomi är begränsad av skulder och därför drabbas hon. Med ett Skånetrafikens kort så hade hon kunnat komma ut lite.

Citat ur en ansökan till Majblomman, våren 2022!

VINSTLOTT ELLER NITLOTT?

MAJBLOMMANS RIKSFÖRBUND
OKTOBER 2022 ©

Redaktion
Majblommans Riksförbund

Formgivning
Majblommans Riksförbund

Tryck
Majornas Grafiska

Bilder där inget annat anges
www.unsplash.com

Pressbilder på citerade politiker är hämtade
från respektive partis pressrum.

MAJBLOMMAN är en ideell barnrättsorganisation som arbetar för att motverka barnfattigdomen i Sverige. Genom att dela ut ekonomiskt stöd, påverka beslut och finansiera forskning ger vi barn i Sverige det de har rätt till. Majblommans verksamhet finansieras genom försäljningen av majblommor och gåvor från allmänheten.

Tack till alla som bidragit med kunskap och perspektiv under arbetet med denna rapport; från region- och kommunpolitiska tjänstemän till talespersoner på riksnivå och kollektivtrafikforskare.

Tack till Maj Ingesson för en ovärderlig insats som Majblommans ungdomsreporter under politikerveckan i Almedalen 2022.

Tack till Rädda Barnen och professor Tapio Salonen för regelbunden utgivning av barnfattighedsrapporten.

Tack alla volontärer. Ni är Majblommans ryggrad och en absolut förutsättning för vår gemensamma verksamhet.

Tack och till alla lärare och andra grupp- ledare som organiserar och inspirerar alla barn som säljer majblommor.

Sist men inte minst; tack till alla barn! Att sälja majblommor är en 115-årig tradition, som gör det möjligt för Majblomman att fortsätta arbetet mot barnfattigdomen i Sverige.

Innehåll

Metod	6
Generalsekreteraren har ordet.....	8
Om Majblomman	10
Varför kollektivtrafik?	12
Gratis?	14
Barnkonventionen	16
Barnkonventionen och rätten till en meningsfull fritid	18
Glesbygdskommuner.....	20
Kollektivtrafik på skoltid för barn i grundskolan	21

Kollektivtrafik på kvällar och helger	22
Skollov	25
Sommarlov.....	26
Vem beslutar om (barns) kollektivtrafik?	28
Statliga satsningar för att motverka ”lotteriet”	31
Pålitlighet och uthållighet.....	34
Vad vill partierna göra?	36
Slutord	38
Referenser	40

Metod

Mätning

Under våren 2022 fick Demoskop i uppdrag att genomföra Majblommans enkät om barn och kostnadsfri kollektivtrafik i Sverige. Ett inbjudningsmejl skickades till registratorerna i landets alla kommuner. Mottagaren ombads skicka inbjudan vidare till rätt tjänsteperson eller enhet, för sakkunnig information om kollektivtrafiken i kommunen.

Datainsamlingen pågick mellan 10 maj och 5 juni 2022. 173 kommuner besvarade den första frågan. 150 kommuner besvarade hela enkäten.

Intervjuer under politikerveckan i Almedalen

Sedan 2004 skickar Majblomman en reporter under 18 år till politikerveckan i Almedalen, för att sätta ljus på frågor som har stöd i barnkonventionen och är viktiga för barn och ungdomar. Sommaren 2022 var temat för intervjuerna barnfattigdom och kollektivtrafik. Vår 15-åriga ungdomsreporter **Maj Ingesson** från Visby träffade barnrättsministern och riksdagens partiledare/vice partiledare i Almedalen.² I rapporten citeras alla politiker som intervjuades av Maj.

Barnen och kollektivtrafiken som lotteri

Kollektivtrafik för barn i Sverige liknar ett lotteri. Bor man på ”rätt” ställe kan man ta sig till kvällsträningen utan att det kostar. Bor man ”fel” krävs dyra busskort för ett fritidsintresse på andra sidan stan.

Det vill Majblomman ändra på. Alla barn ska ha rimlig rörelsefrihet i samhället, oavsett familjens ekonomi och bostadsort. En tolvåring ska inte tvingas tjuvåka till kulturskolan. En femtonåring ska inte behöva tacka nej till sommarjobb för att bussen är för dyr. Ingen under 18 ska bli sittande hemma för att familjen inte har råd.

2022 har Majblomman ställt frågor om barn och kollektivtrafik till samtliga Sveriges kommuner. Vår enkät visar att i sex av tio (59 %) kommuner åker inga

barn eller ungdomar gratis med kollektivtrafiken under kvällar och helger.

Ett liknande mönster ser vi på skolloven; i varannan kommun (49 %) måste alla barn och ungdomar betala för kollektivtrafiken.

Eftersom sommarlovet är extra viktigt ur barnperspektiv har vi frågat särskilt om det. Enkäten visar att drygt sex av tio (65%) kommuner inte erbjöd gratis kollektivtrafik till barn och ungdomar under sommarlovet 2021. Inför sommaren 2022 såg det något ljusare ut: då saknade ”bara” 56% av kommunerna erbjudanden om gratis resor för barn.

Vår enkät indikerar att barns villkor för rörelsefrihet varierar geografiskt, på ett sätt som är oberäkneligt och rimmar illa med barnkonventionen. I praktiken

Åse Henell. Foto: Lisa Thanner

måste barn ha turen att bo i en kommun eller region där politiken satsar på ungas kollektivtrafik, åtminstone för tillfället.

Majblomman menar att på barns kollektivtrafik är så viktigt att full tillgänglighet ska betraktas som en social investering, i bred bemärkelse. Vår enkät pekar dessvärre på att politiken inte håller med. Vi ser att frågan har **låg prioritet** i debatten.

Vår erfarenhet är att många beslut till barns fördel fattas om det finns utrymme över i budget, men att de rivs upp när ”viktigare” intressen pockar på. Denna brist på prioritet och kontinuitet betraktar Majblomman som ett stort problem, inte minst vad gäller kollektivtrafik. Här vill vi se en långsiktig och robust lösning för hela Sverige. Ytterst

handlar det om **rätten till en meningsfull fritid**. Den rätten slås fast i barnkonventionen, som är svensk lag sedan 2020.³

Majblomman vill se gratis kollektivtrafik för alla barn, oavsett var i Sverige de bor. Vi vill se mer samsyn bland politiker på alla nivåer. Vi vill att barns rörelsefrihet betraktas som grundläggande och en del av rätten till en meningsfull fritid enligt barnkonventionen. Vi efterlyser uthållighet och långsiktighet. Barn och deras familjer ska kunna lita på att kloka reformer inte rivs upp.

Sammanfattningsvis förespråkar Majblomman en nationell strategi för att säkerställa kostnadsfri kollektivtrafik för alla under 18 år.

Åse Henell

Generalsekreterare, Majblommans Riksförbund

Att mäta fattigdom

Det finns olika sätt att mäta fattigdom. Majblomman använder det mått som arbetats fram av Rädda Barnen. Måttet omfattar barn i familjer med låg inkomststandard och eller försörjningsstöd. Låg inkomststandard har ett hushåll när inkomsterna inte räcker för att betala nödvändiga saker som mat, boende, hemförsäkring och barnomsorg. Läs mer hos SCB.⁸

Om Majblomman

Majblomman är en ideell barnrättsorganisation som funnits sedan 1907. I över ett sekel har skolbarn sålt majblommor varje vår. Lika länge har pengarna från försäljningen/insamlingen gått till att stötta barn i familjer med bristande resurser, i Sverige.

När Majblomman var ny som organisation arbetade vi primärt till stöd för barn med den svåra infektionssjukdomen tuberkulos. TBC drabbade främst familjer som levde i absolut fattigdom⁴ i trånga, primitiva bostäder. Sedan dess har det som brukar kallas Fattigsverige byggts ut till ett välfärdssamhälle.⁵ TBC är idag mycket sällsynt förekommande i Sverige.⁶

Men Majblomman behövs fortfarande.

I dag består våra insatser främst i ekonomiskt stöd till barn i familjer vars inkomster inte räcker till det mest nödvändiga. Statistiskt berörs närmare 10 % av alla barn i Sverige.⁷ Vart tionde barn lever alltså i det forskarna kallar för barnfattigdom.

Majblomman stöttar enskilda barn personligen, med pengar och presentkort till allt från kläder och skor till terminsavgifter för fritidsintressen och upplevelser med vänner och familj. Våra utdelningsvolontärer har lång erfarenhet av professionellt arbete med barn på olika vis. Handläggningen utgår från barnkonventionen och volontärernas fokus är alltid det sökande barnets bästa.⁹

2010

10%

*av alla barn
i Sverige lever
i fattigdom.*

1964

Hit går pengarna

47%

Kläder och skor

22%

Övrigt stöd*

21%

Fritidsaktiviteter
och utrustning

10%

Sommarlovs-
aktiviteter

*Busskort, cyklar, glasögon, datorer, telefoner, skolaktiviteter och högtider.

Varför kollektivtrafik?

Att kunna ta sig fram i vardagen, på fritiden och loven är avgörande för barn och tonåringar. För många är tillgång till kollektivtrafik en förutsättning för att alls kunna ha ett fritidsintresse eller extrajobb. Rörelsefrihet är inte sällan en nödvändighet för att barn ska kunna tillgodogöra sig den rätt till en meningsfull fritid som statueras i Barnkonventionen – svensk lag sedan 2020.¹⁰

Majblommans stöd till barns fritid och lov

Majblomman har de senaste åren delat ut ca 25 miljoner i ekonomiskt stöd till enskilda barn. När vi analyserar utdelade medel, ser vi att fritidsaktiviteter och fritidsutrustning är något som många barn söker stöd för. Sommarlovet, med sina fritidsliknande villkor, är också en vanlig orsak till att familjer vänder sig till oss.

2021 hade 21 % av de utdelade pengarna direkt koppling till barns fritid. 10 % av biståndet gällde barns sommarlov. Majblommans lokalföreningar rapporterar ett snarlikt mönster varje år. Vårt stöd till fritid och skollov är kort sagt viktigt för barn i hela Sverige.¹¹

Rörelsefrihet på fritid, helger och lov gör skillnad

Vi vet att barns och tonåringars möjlighet att röra sig fritt på hemorten är en viktig faktor för fritiden. När Majblomman gör insatser vinnlägger vi oss därför om helhetsperspektivet. Om vi delar ut pengar till medlems- och terminsavgiften i basketklubben eller kören, är det avgörande att barnet också har råd med utrustning och att ta sig till träning, match eller konsert. Majblommans lokalföreningar har ingen enskild administrativ kategori för ekonomiskt stöd till barns resor. De bokförs på kontot fritidsaktiviteter.

Pengarna ska användas för
att köpa busskort. Hon behöver
kunna ta sig till sommar -
jobbet, vara aktiv. Inte bara
vara hemma.

Citat ur en ansökan till Majblomman, våren 2022. Familjen
har det så kärt att tonåringen inte kan ta sig till jobbet, vid
kommunen. Bussen är för dyr!¹²

”I stort sett handlar alla frågor om Gratis, men frågorna borde verklighetsmässigt ställas istället som vilka barn kan åka kollektivtrafik finansierat med skattemedel.” [sic]

Kommun i
Västernorrland

”Gratis för ungdomar innebär att någon annan betalar, dvs kommunerna måste betala för de resor eller resehandlingar ungdomar får för att kunna åka gratis.”

Kommun i
Bohuslän

Gratis?

När Majblomman väljer ord som *gratis* och *kostnadsfri* kollektivtrafik menar vi att den enskilda resenären inte personligen betalar för sin resa. Vi tror alltså inte att kollektivtrafiken är utan kostnader i samhällsekonomisk bemärkelse. Däremot betraktar Majblomman kostnadsfri kollektivtrafik för barn som ett sätt att investera socialt¹³ i barn som grupp, till gagn för samhället på längre sikt. Majblomman vill se mer samhällsplanering där barnperspektivet finns med från början och där framkomlighet är en självklar del av helheten.

Barnkonventionen

- 1 Som barn räknas varje människa under 18 år.**
- 2 Alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras.
- 3 Vid alla beslut som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.
- 4 Varje stat ska ta ansvar för och nyttja sina resurser till fullo för att uppfylla barns rättigheter. Där det behövs ska stater samarbeta internationellt.
- 5 Barnets föräldrar eller annan vårdnadshavare ansvarar för barnets uppföstran och utveckling. De ska också stötta barnet i att få sina rättigheter uppfyllda.
- 6 Barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling.**
- 7 Barn har rätt till ett eget namn och ett medborgarskap. Barnet har rätt, så långt det är möjligt, att få veta vilka dess föräldrar är och få deras omvårdnad.
- 8 Barn har rätt till sin identitet, sitt medborgarskap, sitt namn och sina släktförhållanden.
- 9 Barn ska inte skiljas från sina föräldrar, utom när det är nödvändigt för barnets bästa.
- 10 Barn har rätt att återförenas med sin familj om familjen splittrats.
- 11 Varje stat ska bekämpa olovligt bortförande och kvarhållande av barn i utlandet.
- 12 Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas

Några av artiklarna i konventionen har fetmarkerats, eftersom de är särskilt viktiga för denna rapport.

- till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad.
- 13 Barn har rätt till yttrandefrihet; att tänka, tycka och uttrycka sina åsikter, med respekt för andra personers rättigheter.
- 14 Barn har rätt att utöva vilken religion de vill, eller ingen alls.
- 15 Barn har rätt att delta i föreningar och fredliga sammankomster.**
- 16 Barn har rätt till ett privatliv.
- 17 Barn har rätt att få tillgång till information via till exempel internet, radio och tv. Staten ska uppmuntra att det skapas material som är av värde för barn och som inte är skadligt.
- 18 Barnets föräldrar eller vårdnadshavare, har gemensamt huvudansvar för barnets uppfostran och utveckling, med statens stöd.
- 19 Barn ska skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp.
- 20 Barn som av olika anledningar inte kan bo kvar i sin hemmiljö har rätt till skydd och stöd från staten, samt rätt till ett alternativt hem.
- 21 Vid adoption ska staten säkerställa att största vikt ges till vad som bedöms vara barnets bästa.
- 22 Barn på flykt har rätt till skydd, och hjälp att spåra och hitta sina föräldrar eller andra familjemedlemmar.
- 23 Barn med funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv samt hjälp att aktivt delta i samhället.
- 24 Barn har rätt till bästa möjliga hälsa, tillgång till hälso- och sjukvård samt till rehabilitering. Traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa ska avskaffas.
- 25 Varje stat ska regelbundet se till att ett barn som är omhändertaget av myndigheter behandlas väl.
- 26 Barn har rätt till social trygghet samt till statligt stöd, ifall föräldrar eller annan vårdnadshavare saknar tillräckliga resurser.
- 27 Barn har rätt till skälig levnadsstandard, till exempel bostad, kläder och mat.**
- 28 Barn har rätt till utbildning. Grundskolan ska vara obligatorisk, kostnadsfri och tillgänglig för alla.
- 29 Skolan ska hjälpa barnet att utvecklas och lära barnet om mänskliga rättigheter.
- 30 Barn som tillhör etniska, religiösa eller språkliga minoriteter, eller som tillhör ett urfolk, har rätt till sitt språk, sin kultur och sin religion.
- 31 Barn har rätt till lek, vila och fritid.**
- 32 Barn har rätt att skyddas mot ekonomiskt utnyttjande och mot arbete som är skadligt eller som hindrar barnets skolgång.
- 33 Barn ska skyddas från narkotika.
- 34 Barn ska skyddas från alla former av sexuell utnyttjande och sexuella övergrepp.
- 35 Varje stat ska förhindra bortförande och försäljning av, eller handel med, barn.
- 36 Varje stat ska skydda barn från alla andra former av utnyttjande som kan skada barnet.
- 37 Barn ska inte utsättas för tortyr, annan grym behandling, bestraffning eller dödsstraff. Frihetsberövande av ett barn ska ske i enlighet med lag och får endast användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid.
- 38 Varje stat ska säkerställa skydd och omvårdnad av barn som berörs av en väpnad konflikt.
- 39 Barn som har utsatts för vanvård, utnyttjande, övergrepp, tortyr eller väpnade konflikter har rätt till rehabilitering och social återanpassning.
- 40 Barn som anklagas för brott, eller har blivit dömt för en straffbar handling, har rätt att behandlas rättvist och respektfullt, få juridiskt stöd samt återanpassas i samhället.
- 41 Om det finns bestämmelser i en stat, som går längre för barns rättigheter än innehållet i barnkonventionen, gäller de bestämmelserna.
- 42 Varje stat ska göra barnkonventionen allmänt känd bland både vuxna och barn.
- 43-45 Regler om hur barnkonventionen följs upp och vad stater ska göra för att följa den.
- 46-54 Regler om hur de som bestämmer i länderna ska göra för att följa barnkonventionen.

Barnkonventionen och rätten till en meningsfull fritid

Sedan 2020 är barnkonventionen implementerad som svensk lag. Konventionen är grunden för Majblommans arbete och den är tydlig med att varje barn har rätt till en meningsfull fritid. Varje barn har också rätt till utveckling.¹⁴ Exakt vad detta innebär i barns vardag preciseras av rimliga skäl inte i lagtexten, men vissa faktorer är generellt sett viktiga i svensk kontext.

Majblomman menar att en viktig koppling finns mellan tillgänglig kollektivtrafik och barns rätt till en meningsfull fritid. Detsamma gäller på loven. För att barn ska kunna fylla fritid och skollov med sådant som ger mening krävs att samhället är tillgängligt. Det kan handla om att kommunen har prova på-verksamhet och öppna fritidsgårdar som är lätta att gå till, eller om att andra aktörer med kunskap

involveras för aktiviteter. I bästa fall är barns närområde planerat så att man som ung kan ta sig fram för egen maskin, men om avstånden är längre blir fungerande kollektivtrafik en nyckelfaktor. På många platser i landet är avstånden stora, och bra kommunikationer en förutsättning för att ha ett intresse eller träffa vänner.

Myndigheten för civilsamhälles- och ungdomsfrågor har visat hur viktig fritiden är för ungas personliga och sociala utveckling. Men man pekar också på problematiska skillnader vad gäller sociala förutsättningar. I sin ungdomsenkät konstaterar MUCF till exempel att barn i välmående områden har svårt att få tiden att räcka till, medan många av dem som bor i glesbygd och förort stöter på hinder för eller helt saknar meningsfull sysselsättning.¹⁵

Riksidrottsförbundet och Centrum för idrottsforskning har belyst att skör ekonomi bidrar till att ungdomar hamnar utanför föreningslivet eller blir fysiskt underaktiva. Många avstår för att de inte har råd. CIF konstaterar i en rapport att det finns en tydlig så kallad social gradient inom idrottsrörelsen för unga.¹⁶

Folkhälsomyndigheten förklarar social gradient med att människors hälsa, på gruppnivå, är bättre ju högre socioekonomisk status de har.¹⁷

Även **Barnombudsmannen** pekar på en meningsfull fritid som avgörande för barnets tro på sig själv, på framtiden och på vuxenvärlden.¹⁸ BO ansluter sig till uppfattningen om en tillgänglig kollektivtrafik som viktigt i sammanhanget.¹⁹

”Alla barn mellan 6-19 år i vår kommun ges busskort i syfte att skapa bättre rörlighet i kommunen och länet. Ungdomskortet innebär gratis resande i länet 365 dagar om året, dock ej på nattbussar.”

Kommun i Jämtland

”Under sommarlovet har vår kommun köpt till sommarlovskort för elever i åk 6 till 9 i grundskola samt för gymnasiets årskurs 1-3 så att barn och ungdomar ska kunna ta sig till fritidsaktiviteter samt sommarjobb.”

Kommun i Småland

”Redan att delta i många fritidsaktiviteter är ju väldigt dyrt och det är svårt för många föräldrar att hitta de pengarna, för att kunna hjälpa sina barn att vara med. Där gör civilsamhället ett väldigt stort arbete men skulle behöva mer stöd i det. Sen kommer ju den där dimensionen att även om det finns ett civilsamhälle som arrangerar fritidsaktiviteter som man skulle kunna vara med men man inte kan ta sig dit då har man ju inte tillgång till aktiviteten. Så det är en väldigt viktig pusselbit i att trygga barns rätt till en meningsfull fritid.”

Märta Stenevi (MP) till Majblommans reporter i Almedalen, juli 2022

”Barnkonventionen är mer ett sätt att säga till vuxna att barn ska kunna göra bra saker på fritiden men den säger inte exakt vad eller exakt hur.”

Ulf Kristersson (M) till Majblommans reporter i Almedalen, juli 2022

”Jag tycker det är viktigt att det finns en tillgänglig kollektivtrafik i hela landet, oavsett var man bor.”

Annie Lööf (C) till Majblommans reporter, augusti 2022

”Vår kommun saknar också nästan helt landsbygdstrafik idag, så för de som vill ta sig runt med kollektivtrafik inom kommunen är det rätt svårt. Vi har dock bra kommunikation till de kommuner som Östgötalanden går till, svårigheten är att ta sig till stationen om man bor lite ute på landet.”

Kommun i Östergötland

Glesbydskommuner

Många kommuner saknar kollektivtrafik som realistiskt alternativ. Barnfamiljer på glesbygden är som många andra beroende av privata fordon för att ta sig till skola, jobb och eventuella fritidsaktiviteter. Detta kommer också fram i enkäten, där flera kommuner svarar att lokaltrafiken är så begränsad att det spelar liten eller ingen roll vad biljetterna kostar. Samhällsplanering med barnperspektiv är lika viktigt i glesbygd som i städer, men i praktiken skiljer sig barns villkor rejält härvidlag.

Ett par svar i enkäten handlar om hälsofördelarna i att gå och cykla i stället för att åka buss och tunnelbana. Motivet att uppmuntra barns motion i stället för att göra kollektivtrafiken tillgänglig förekommer även i debatten.²⁰ Majblomman kan samtidigt konstatera att vi får många ansökningar från barn som behöver just en cykel. De allra flesta av dem vi stöttar **kan inte välja att cykla**, även om de skulle vilja.

Vi vet att det finns tydliga klyftor mellan barn inom våra storstäder, och liknande klyftor mellan barn i städer och glesbygd. Det framgår till exempel av barnhälsovårdens rapporter.²¹ När Majblomman ställer frågor till FAR-teamet vid VGR är fysioterapeuternas bild att barn ekonomisk utsatthet har sämre tillgång till träning och att de oftare har övervikt.²²

Kollektivtrafik på skoltid för barn i grundskolan

Barn i grundskolan har rätt till kostnadsfria skolskjuts, om det behövs med tanke på avståndet till skolan, trafiksituation eller barnets eventuella funktionsnedsättning. Det framgår av skollagen.²³ Rätten till skolskjuts kan inte förhandlas bort, men det är upp till kommunerna att bestämma hur man löser uppdraget och på vilka lokala premisser barn får skolskjuts.

När Majblomman ställer frågor om grundskoleelevers kollektivtrafik på skoltid kommer det fram att en av tio kommuner erbjuder alla barn i skolåldern kostnadsfri kollektivtrafik helt utan begränsningar. I övrigt visar enkäten just att kommunerna berättigade barn skolskjuts enligt kommunala beslut med förankring i skollagen.

”Elever som är beviljade skolskjuts enligt skollagen och kommunens skolskjutsregler beviljas skolkort.”

Kommun i Västra
Götaland

***”Det finns skolskjuts för de som uppfyller reglerna, avstånd, ålder mm ibland erbjuds skolkort istället för skolskjuts”
[sic]***

Kommun i Halland

Kollektivtrafik på kvällar och helger

Vanligast är att svenska kommuner **inte** erbjuder barn och ungdomar fri kollektivtrafik på kvällar och helger. På frågan vilka som åker gratis kvällar och helger svarar 6 av 10 (59%): inga barn och ungdomar.

Alla som uppgett att de erbjuder ”äldre skolbarn” gratis kollektivtrafik under kvällar och helger erbjuder även gymnasieungdomar detta. Något fler har ett erbjudande till gymnasieungdomar än till äldre skolbarn. 14 % av kommunerna ger gymnasieelever fri kollektivtrafik, 11 % erbjuder högstadieelever och 11% erbjuder både högstadie- och gymnasieelever.

Av de öppna svaren framgår att kommunernas motiv ofta är just betydelsen av en meningsfull fritid och kanske ett heljobb när barn börjar bli äldre, mer självständiga och får ett ökat behov av resande.

Majblommans erfarenhet är att kollektivtrafikerbjudanden till tonåringar gör

stor skillnad för individen, särskilt vad gäller ungdomar från familjer med små ekonomiska resurser.

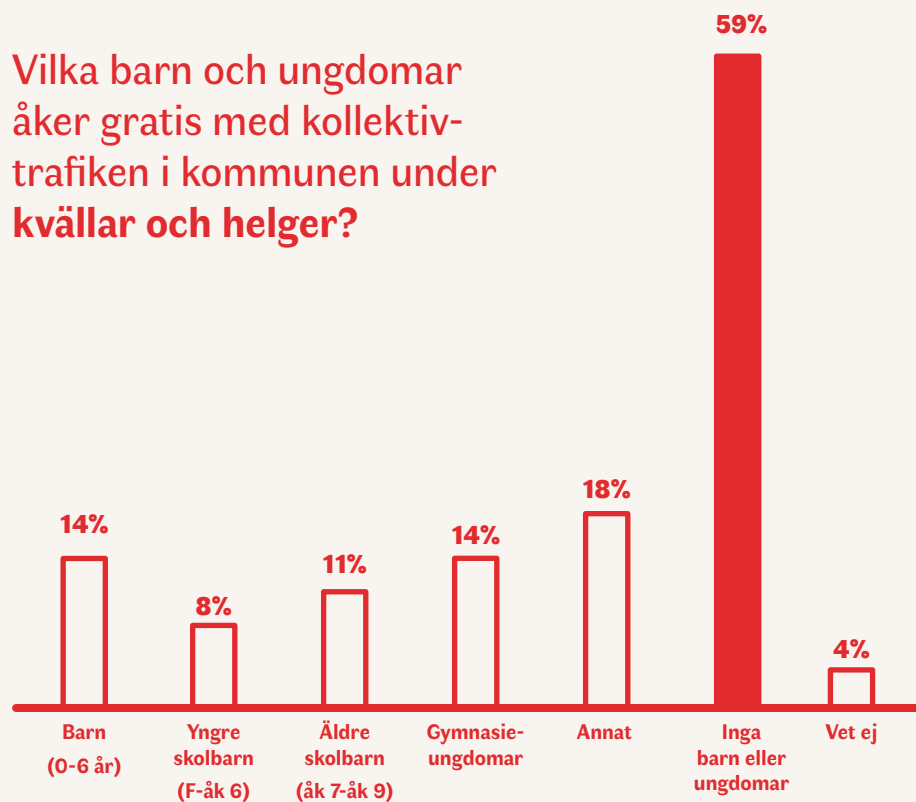
Varför är det viktigt med kollektivtrafik på kvällar och helger?

Barn i ekonomisk utsatthet ser inte nödvändigtvis pengabristen som sitt främsta problem. I stället är det social exkludering och att känna sig annorlunda i förhållande till jämnåriga som leder till sämre fysiskt och psykiskt välbefinnande. En tydlig konsekvens av familjens ekonomiska situation är barnets möjlighet att delta i fritidsaktiviteter efter skolan – kvällstid och helger.

De familjer som Majblomman kommer i kontakt med har ofta små ekonomiska möjligheter och begränsade sociala resurser. Vi ser många barn som saknar två föräldrar med den tid och de tillgångar som i dag krävs för en aktiv eller på andra sätt meningsfull fritid.

Vilka barn och ungdomar åker gratis med kollektivtrafiken i kommunen under kvällar och helger?

(Grafen bygger på en flervalsfråga och summeras alltså inte till 100%.)

”Väldigt bra att ni lyfter fram kollektivtrafiken, för ibland tänker man att det bara handlar om vuxna som ska ta sig till jobbet. Men det är klart att det är många unga som vill åka till varandra, till aktiviteter eller kanske till ett sommarjobb.”

**Lena Hallengren (S),
dåvarande barn-
rättsminister, till Maj-
blommans reporter i
Almedalen, juli 2022**

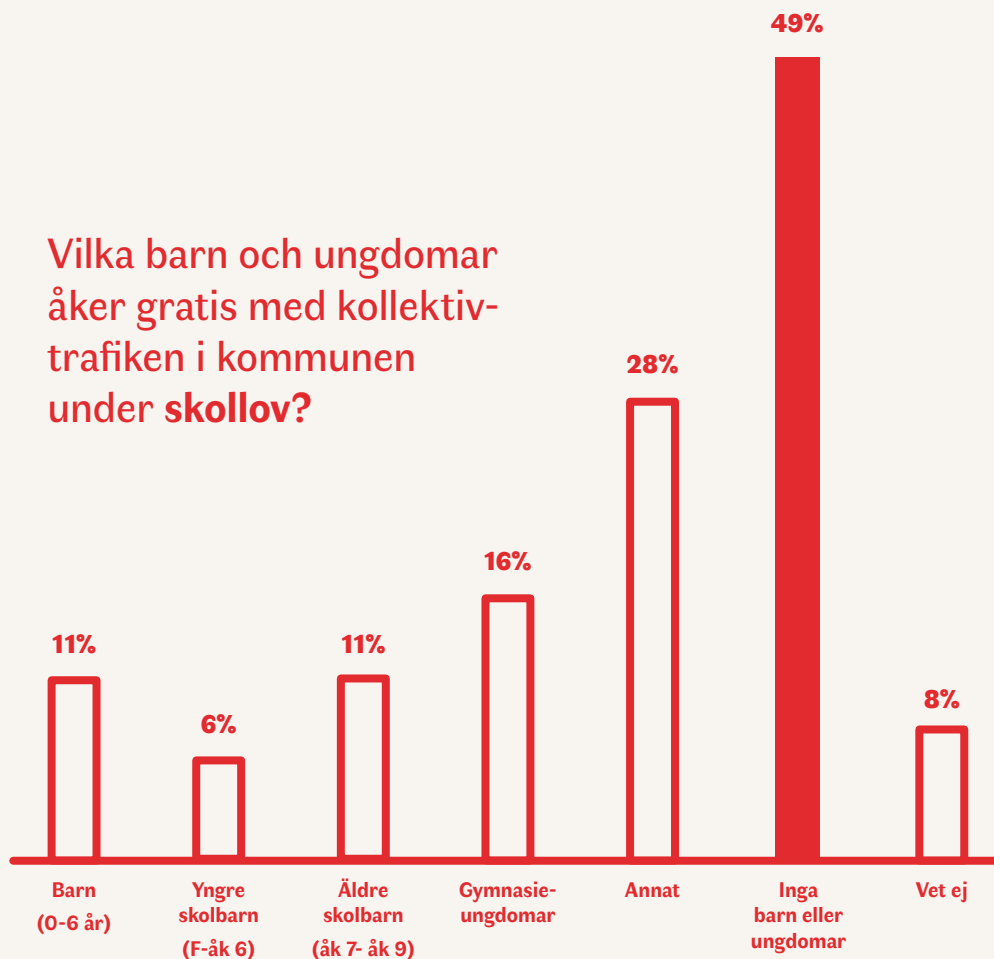

”Jag tycker det är viktigt att kommuner tar ansvar för att unga personer ska kunna röra sig fritt i ett helt län[!], det är ofta län och kommuner som jobbar ihop om detta. Hemma i Örebro län där jag kommer ifrån så har man satsat på superbussgator och så har man lagt ner många busslinjer, så att många unga människor som bor lite utanför stan de kan inte ta sig till Örebro och gå på bio. Det tycker jag är väldigt dåligt. Kollektivtrafiken måste ju drivas så att människor verkligen kan använda den.”

**Johan Pehrson (L) till
Majblommans reporter
i Almedalen, juli 2022**

Vilka barn och ungdomar åker gratis med kollektivtrafiken i kommunen under skollov?

(Grafen bygger på en flervalsfråga.)

Skollov

Att ha meningsfull sysselsättning och kunna ta sig dit man vill på lovet är avgörande, på ett sätt som liknar kvällar och helger. Särskilt sommarlovet kan innebära ensamhet och isolering i upp till tio veckor för den som inte har valmöjligheter.

Majblomman ser sommarlovet som en tid då kommuner och regioner har möjlighet att göra en form av stora sociala investeringar genom att satsa på alla barns rätt till rekreation och rörelsefrihet. Så ser det inte ut nu.

Majblomman har ställt frågan om vilka

barn i kommunen som åker gratis med kollektivtrafiken under skolloven. I ungefär hälften av kommunerna är svaret inga barn eller ungdomar. Bland den dryga fjärdedel som väljer svarsalternativet "annat" återkommer man till sina regler kring skolskjuts, där resor under lov i vissa fall ingår. Alla som har gratis kollektivtrafik för högstadieskolelever har det för gymnasieungdomar, men något fler har för gymnasieungdomar. 11% har för både högstadieskolelever och gymnasieungdomar, 16% har för gymnasieungdomar.

”Vi behöver verkligen se till att vi får tillbaks sommarlovskorten och att skolkorten hjälper, inte minst under 12 timmar på dygnet även utanför skolan.”

Nooshi Dadgostar (V)
till Majblommans reporter i Almedalen, juli 2022

Sommarlovet

Majblomman har frågat kommunerna särskilt om det långa sommarlovet, då barn är borta från skolan i ca 10 veckor. I mer än hälften (56%) av kommunerna planerade man våren 2022 inte gratis kollektivtrafik för barn och tonåringar på sommarlovet 2022.

Varför är det viktigt med kollektivtrafik på loven?

Meningsfulla lov är viktigt för barn och tonåringar. Genom åren har Majblomman frågat familjer vad barnen behöver på sommarlovet och många uppger att vad barnen mår bäst av är att bada, sola och vara med familjen. Men det är en

annan sak att inte ha ett val, att kanske vara utlämnad åt sig själv under många veckor när mamma är på jobbet. Faktum är att barn i ekonomisk utsatthet känner av sin situation mer än annars när skolan är stängd.²⁴

I konsumentmagasinet **Plånboken i P1** intervjuades Majblommans generalsekreterare apropå sommarlov, fördyrade levnadsomkostnader och höga avgifter för sommarnöjen. Genom de ansökningar vi får in ser Majblomman att aktiviteter som brukar beskrivas som billiga är svåra att klara av, för exempelvis ensamstående föräldrar med låga inkomster.

”Det är väldigt dyrt att åka buss eller ta kollektivtrafik till stranden, och det är dyrt med glass. Det är jättemånga familjer som inte har råd och som söker stöd för just busskort.”

**Åse Henell, Majblommans
generalsekreterare, till
Plånboken i P1 29 juni 2022**

Vem beslutar om (barns) kollektivtrafik?

I Sverige fördelas samhällets ansvar på statlig, regional och kommunal nivå. I de öppna enkätsvaren påpekas att ansvaret för kollektivtrafiken som utgångspunkt ligger på regionerna.

Ansvaret för kollektivtrafiken är alltså huvudsakligen regionalt. 2012 kom en ny kollektivtrafiklag²⁵ som stärkte regionerna härvidlag. Lagen ger regionerna utrymme att fatta långtgående beslut om hur mycket (eller lite) kollektivtrafik de ska erbjuda medborgarna. Det är i princip fritt fram för regionerna att bygga ut kollektivtrafiken stort, men de kan också välja att inte satsa alls.

Regionerna kan också besluta att en viss grupp, till exempel barn, ska få åka gratis med kollektivtrafiken. Under våren 2022 bestämde till exempel Region Stockholm att ge alla barn födda 2006 - 2010 kostnadsfria resor med all kollektivtrafik i regionen på sommarlovet samma år. Bakgrunden till detta beslut är inte primärt barnperspektivet, utan en satsning på att

få människor att hitta tillbaka till kollektivtrafiken efter pandemin.²⁶

Kommunerna berörs också när det gäller infrastruktur och medborgarnas tillgång till kollektivtrafiken. Ofta vill kommuner ”köpa till” sådant som inte ingår i regionernas basutbud. Vanligt är att kommuner köper till så kallade pensionärskort så att alla över 65 år kan åka kostnadsfritt mellan vissa klockslag. En annan variant som återkommer är att kommunen köper så kallade sommarlovskort så att alla mellan 12 och 18 år kan åka gratis med kollektivtrafiken i juni, juli och augusti. Just ett sådant beslut fattade Göteborgs kommun på våren 2022 inför sommarlovet samma år.

Grundläggande i sammanhanget är det kommunala respektive regionala självstyret. Det ger regioner och kommuner stora möjligheter att fatta beslut kring hälso- och sjukvård, skolor, fritidsanläggningar, kollektivtrafik och annat som är viktigt i människors liv.

”Region Skåne, Skånetrafiken, kräver orimligt höga priser för sina kort.”

Kommun i Skåne

”Vi bedriver ingen kollektivtrafik i kommunen. Det är Regionen som gör det.”

Kommun i Region Stockholm

”Vad jag vet så är det ett politiskt beslut i Östergötland, som styr vilka biljetter och priser som finns. Det är alltså inte något vår kommun själva kan bestämma”

Kommun i Östergötland

”Det är inte ett kommunalt beslut endast för vår kommun utan gäller alla boende i region Stockholm för att locka tillbaka dem till kollektivtrafiken efter pandemin”

Svar från en kommun i Region Stockholm

”Det är svårt för mindre kommuner att ha råd att erbjuda gratis kollektivtrafik under sommarlovet. Något år så var det VGR som bjöd på detta och det var otroligt uppskattat av elever och vårdnadshavare. Detta vill vi gärna se mer av.”

Svar från en kommun i Dalsland

”Det är regioner och kommuner som är ansvariga för kollektivtrafiken, och de sätter också biljettpriserna.

För att finansiera en välutbyggd och trygg kollektivtrafik används bland annat intäkterna från biljettförsäljningen.”

Annie Löf till Majblommans reporter, augusti 2022

”Kommuner och regioner gör ju lite olika bedömningar, och jag vet att mina partikolleger i t ex Blekinge driver att barn och unga ska få åka gratis med kollektivtrafiken på sommaren. Det vore bra om fler fick den möjligheten. Jag är jätteorolig för att inte alla har tillgång till en meningsfull fritid.”

Jakob Forssmed (KD) till Majblommans reporter i Almedalen, juli 2022

Skatteväxling

I den politiska debatten och rapporteringen om kollektivtrafikens kostnader förekommer begreppet skatteväxling. Kortfattat handlar det om beslut om förändringar gällande den skattebas som regioner och kommuner ska ha i relation till varandra. När man fattar sådana beslut ser man till att skatteväxla så att den totala skattesatsen är oförändrad för medborgarna.

På Västra Götalandsregionens hemsida hittar man ett exempel i avtal om ansvar för kollektivtrafiken där det står att läsa:

“En skatteväxling innebär att det finansiella ansvaret för kollektivtrafik övergår från att ha varit ett delat ansvar mellan kommunerna i länet och Västra Götalandsregionen till att helt ligga hos Regionen. Skatteväxlingen genomförs på ett sådant sätt att förändringen blir neutral gentemot medborgarna i Västra Götaland.”²⁷

Statliga satsningar för att motverka ”lotteriet”

Baksidan av det kommunala/ regionala självstyret är villkoren i vardagen kan bli väldigt olika för barn, beroende på var i landet de bor. Det är detta Majblommans lokalföreningar noterar när vi tar emot ansökningar om ekonomiskt stöd. Och det är detta vi ser i enkäten som ligger till grund för denna rapport.

Det tydligaste exemplet för Majblomman är Malmö, där vi vet att barnfattigdomen är högst i landet.²⁸ Samtidigt saknades beslut om sommarlovskort för skolungdomar i både Malmö kommun och i Region Skåne våren 2022.

Att barns villkor varierar kraftigt mellan olika delar

av landet är ett problem ur barnrättsperspektiv, vilket har blivit tydligare än någonsin i och med att barnkonventionen implementerades som svensk lag 2020. Det är bland annat mot den bakgrunden som Majblomman ställt frågor på temat till politiker på riksnivå, trots att kollektivtrafiken inte primärt är deras ansvar.

Genom åren har olika svenska regeringar fattat flera statliga beslut som mer eller mindre krävt att regioner och kommuner agerar på ett visst sätt. Majblomman har följt exempelvis medicinreformen och glasögonreformen,²⁹ då båda verkar gynnsamt för barn

och barnfamiljer i ekonomisk utsatthet. Men de så kallat riktade statsbidrag som följer med reformerna brukar få kritik, eftersom de i olika mån stör självstyret. Regioner och kommuner är inte alltid positiva till öronmärkta pengar och instruktioner om hur de ska agera. Man menar att sådana insatser och krånglar till befintliga system som vissa fall redan fyller det syfte som reformen uttalat.

Den statliga satsningen på sommarlovskort

2018 beslutade den sittande regeringen om en förordning som skulle ge skolungdomar i sjätte klass till och med andra ring möjlighet till kostnadsfri kollektivtrafik under sommar-

loven 2018 – 2020. Reformen innebar att regeringen budgeterade 350 miljoner efter en överenskommelse med Vänsterpartiet. Förordningen innebar att de regionala kollektivtrafikmyndigheterna i varje region kunde rekvirera pengar och på så vis finansiera sommarlovskort.

Den statliga satsningen på sommarlovskorten har inte utvärderats, men vi vet att den hann ge ungdomar över hela landet fri under endast en sommar. Under hösten 2018 omintetgjordes reformen då den sittande regeringens budget röstades ned i riksdagen. I oppositionens budget fanns inga pengar reserverade för barns sommarlovskort.

*"Västra Götalands-
regionen erbjöd alla
elever i åldrarna
12-19 år att resa
gratis med kollek-
tivtrafiken under
sommarlovet 2019.*

*Detta var mycket
positivt för de som
sommarjobbar eller
vill ha möjlighet att
ta sig runt i reg-
ionen utan att vara
beroende av skjuts.
Bra sätt att lära
ungdomar att nyttja
kollektivtrafiken uti-
från många aspekter."*

Enkät svar från
en kommun i
Västsverige

"Vi bedriver, som sagt, inte kollektivtrafik. Det är ett skäl till att frågan inte diskuteras."

Kommun Region
Stockholm i Maj-
blommans enkät

Pålitlighet och uthållighet

Majblomman har sedan millennieskiftet arbetat med att sätta ljus på konkreta frågor som påverkar barns vardag och framtid. Vi har återkommande lyft problemet dolda kostnader i skolan, vikten av att få glasögon vid synfel, rätten till en meningsfull fritid och meningsfulla skollov. Samtliga områden är, precis som tillgången till gratis kollektivtrafik, avgörande för hur barn klarar sig i skolan och socialt. Men åtgärder på nämnda områden behöver vara varaktiga och pålitliga. Det fungerar dåligt att satsa mot dolda kostnader i bara ett år eller att subventionera barns glasögon tillfälligt. Det är när man håller ut och fredar projekt med barnperspektiv som det verkligen lönar sig, för barnen och för samhället i stort.

Politiska samtal om barns kollektivtrafik

När Majblomman ställer frågor om politisk enighet inom kommunerna ger svaren ingen tydlig bild. Nästan 8 av 10 av de svarande vet inte huruvida kommunstyrelsens partier är överens eller inte.

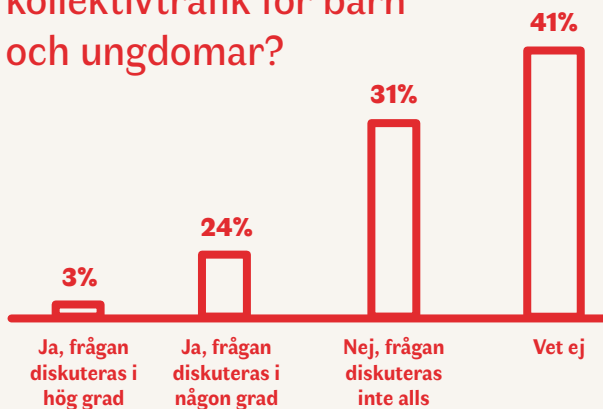
På frågan om gratis kollektivtrafik för barn och ungdomar står högt på den politiska agendan svarar ungefär en fjärdedel att frågan diskuteras i någon utsträckning. Endast tre procent av de kommuner som diskuterar frågan gör det i hög grad. Nästan en tredjedel (31%) svarar att frågan inte diskuteras alls och 41 % svarar "vet ej".

Här är det viktigt att notera att uteblivna samtal om kollektivtrafiken kan ha olika skäl, där ett vanligt torde vara att frågan i första hand är regionens ansvar. Ett annat skäl kan vara att man är en glesbygdskommun där det finns ytterst lite kollektivtrafik att erbjuda över huvud taget.

Finns det politisk enighet i kommunen kring beslutet om gratis kollektivtrafik för barn och ungdomar?

Har kommunen en pågående diskussion kring gratis kollektivtrafik för barn och ungdomar?

”De senaste gångerna ungdomar har erbjudits gratis SL-kort har det sammanfallit med valår...”

Kommun i Region Stockholm

Grafen summerar inte till exakt 100% på grund av avrundning.

Vad vill partierna göra?

”Det som har hänt de senaste åren är att det kommer tillfälliga statliga pengar när man skjuter till för att kunna erbjuda det i kommunerna men det blir ju också väldigt ryckigt och väldigt lite av en rättighet, och snarare som du uttryckte det; lite lotteri. Vilket år och var har man möjlighet att åka kollektivt? Vi skulle hellre se att det fanns ett uttryckligt krav på att ge barn rätten till en meningsfull fritid och att det där ingår möjligheten att ta sig dit.”

Märta Stenevi (MP) till Majblommans reporter i Almedalen, juli 2022

”Vi har ett särskilt förslag som vi kallar för fritidskort, som ska gå till alla barn så att alla får ett stöd för att kunna betala deltagaravgifter i en förening, klubb eller kulturskolan där de som har det tuffare med en sämre ekonomisk situation ska få ett större stöd. Alla ska kunna vara med i idrottsföreningar eller på andra aktiviteter, det tycker jag är jätteviktigt inte minst efter pandemin när många tyvärr har ramlat ur föreningslivet.”

Jakob Forssmed (KD) till Majblommans reporter i Almedalen 4 juli 2022

”Det är väldigt viktigt, och det var också därför som den socialdemokratiska regeringen för några år sen bestämde att det skulle vara avgiftsfritt på sommaren för alla som gick högstadiet och gymnasiet. Jag vet att många kommuner väljer att fortsätta med detta. Och vår kongress som socialdemokraterna har bestämde också att vi tycker det här något viktigt, så jag hoppas vi har möjlighet att driva igenom det under nästa mandatperiod.”

Barnrättsminister Lena Hallengren (S) till Majblommans reporter i Almedalen, juli 2022

”Det är väldigt dåligt att politiker ändrar sig, och det gäller inte Vänsterpartiet för det var vi som drev igenom sommarlovskorten. Och vi kommer verkligen att kämpa för att göra det igen. Dels så tycker vi att priset på kollektivtrafiken är för högt även för vuxna, det har sprungit iväg och blivit för högt för alla som åker kollektivtrafik. Men särskilt för barn så ska det vara gratis.”

Noohsi Dadgostar (V) till Majblommans reporter i Almedalen, juli 2022

”Vi är beredda att skjuta till pengar, men det här är en sån sak som regionerna och kommunerna inte måste göra och då blir det att man sparar in på när det blir sämre tider, tyvärr.”

Jimmie Åkesson (SD) till Majblommans reporter i Almedalen, juli 2022

Slutord

För **Majblomman** är en återkommande tröskel i samtal om barnfattigdom huruvida det finns ”riktig” ekonomisk utsatthet i Sverige. Och med tanke på att barnfattigdomen gick ner något innan pandemin är den stora utmaningen ofta att föra talan för en ”liten” grupp barn. Men faktum är att barn i Sverige har kommit att leva allt mer segregerat från varandra på gruppnivå. Ur barnperspektiv är vårt samhälle skiktat vad gäller utbildningsförutsättningar, bostads-situation, ekonomiska resurser och delaktighet.³⁰

De barn som lever i ekonomisk utsatthet kan inte välja mellan fri lek och aktiviteter som kostar. De har helt enkelt inte pengar till ett dyrt alternativ. På längre sikt cementeras skillnader, och den som har tillgång till meningsfulla aktiviteter och nätverk får andra förutsättningar än den som exkluderas. Många uttrycker också att de fått ökad självkänsla och

större tillit till samhället tack vare fritidsaktiviteter.

När Majblomman sätter ljus på barns ojämlika villkor på fritiden möts vi ibland av argumentet att allt inte måste kosta pengar. Och självklart finns det ett värde även i fri lek. Men att hänvisa barn och tonåringar till fantasi och frisk luft är en förenklad lösning på ett samhällsligt problem som ger avtryck på både kort och lång sikt. Det är avgörande att alla barn i Sverige har rörelsefrihet, oavsett var de bor eller hur familjens ekonomi ser ut.

Majblomman vill se kostnadsfria lovkort med kollektivtrafiken för alla högstadie- och gymnasieelever i hela landet. Vi vill också se kostnadsfria fritids- och helgkort för alla högstadie- och gymnasieelever i alla kommuner som har kollektivtrafik.

För att detta ska kunna bli verklighet efterlyser vi en genomarbetad, nationell strategi på området.

Referenser

- 1 Ansökan har anonymiserats.
- 2 Annie Lööf (C) intervjuades i augusti 2022.
- 3 FN:s konvention för barnets rättigheter, artikel 31.
- 4 Världsbanken slår fast att den som har mindre än 1,90 USD att leva på per dag befinner sig i absolut fattigdom. <https://www.ekonomifakta.se/Fakta/Ekonomi/globala-utvecklingstrender/fattigdomen-i-varlden/>
- 5 Läs mer om Majblommans historia på vår hemsida www.majblomman.se/om-oss/historia/
- 6 <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/smittsamma-sjukdomar/tuberkulos-tbc/>
- 7 ”Barnfattighedsrapport 2021” Rädda Barnen <https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/arbetar-med-barn/barnfattigdom/>
- 8 Statistiska Centralbyråns genomgång av olika sätt att mäta fattigdom: <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2017/Att-mata-fattigdom/>
- 9 <https://majblomman.se/om-oss/hit-gar-pengarna/>
- 10 Konventionen för barnets rättigheter, artikel 31.
- 11 Majblommans årsredogörelse 2021 https://majblomman.se/wp-content/uploads/2022/08/%C3%85rsredog%C3%B6relse_2021_digital-use.pdf
- 12 Ansökan har anonymiserats.
- 13 Med sociala investeringar brukar forskare avse satsningar på förebyggande insatser för barn och unga som befinner sig på gränsen till eller i utanförskap. Genom att ge en ung människa gediget och stöd från det offentliga på områden som utbildning, arbete, boende och eller hälsa undviker man den samhälleliga fördyring det hade inneburit att låta en ungdom fastna i utanförskap. En social investering är avgränsad, uppskattas ge ett bättre utfall för den grupp som berörs direkt och leda till en besparing för samhället på sikt. För att det ska klassas som social investering ska satsningen backas upp av beprövad erfarenhet och evidens. I kommuner och regioner ser definitionen av sociala investeringar olika ut. En variant är just långsiktiga satsningar med barnperspektiv på infrastruktur och samhällsplanering i stort.
- 14 Konventionen om barnets rättigheter, artikel 31 <https://www.regeringen.se/rapporter/2018/06/konventionen-om-barnets-rattigheter-s2018.010/>
- 15 <https://www.mucl.se/publikationer/kategori/fritid>
- 16 https://centrumforidrottsforskning.se/sites/default/files/2021-05/De-aktiva-och-de-inaktiva_0.pdf
- 17 Folkhälsans utveckling 2022 Årsrapport från Folkhälsomyndigheten 2022 <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/tolkad-rapportering/folkhalsans-utveckling/hur-hanger-livsvillkor-och-halsa-ihop/>
- 18 <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/publikationer/ar2018.pdf>
- 19 <https://www.barnombudsmannen.se/aktuellt/webbseminarium--barnets-basta-i-samhallsplaneringen/>
- 20 <https://www.dagenssamhalle.se/opinion/debatt/busskorten-har-aldrig-varit-gratis/>
- 21 Aftonbladet och Social Politik 2019 och 2018 <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/WL5L1d/barnfetma-vanligare-i-fattiga-kommuner>
<https://socialpolitik.com/2018/11/07/likheter-mellan-forort-och-landsbygd%E%BB%BF/>
- 22 Majblommans kontakter med FAR-teamet i Göteborg år 2021.
- 23 <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/skolskjuts-och-elevresor>
- 24 Se t ex Majblommans sommarlovsrapporter från 2015 – 2017.
- 25 Lag (2010:1065) om kollektivtrafik https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20101065-om-kollektivtrafik_sfs-2010-1065
- 26 <https://www.regionstockholm.se/verksamhet/kollektivtrafik/nyheter/2022/04/sommarlovsbiljett-2022/> och <https://www.dn.se/sverige/unga-i-stockholm-far-gratis-sl-kort-i-sommar/>
- 27 <https://www.vgregion.se/siteassets/vgregion.se/politik/namnder/kollektivtrafiknamnden/avtal-om-ansvar-for-den-regionala-kollektivtrafiken-i-vastra-gotalands-lan.pdf>
- 28 Rädda Barnens barnfattighedsrapport från 2021.
- 29 <https://data.riksdagen.se/fil/C40D9177-333A-4596-9BFA-240CBBE30E8E> https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-201636-om-bidrag-for-glasogon-till_sfs-2016-36
- 30 Olika perspektiv på ojämlikhet mellan barn i Sverige återfinns i rapporter från t ex Barnombudsmannen, BRIS, OECD, Rädda Barnen, Skolverket och The Globage Village.

Majblomman är en ideell barnrättsorganisation som arbetar för att motverka barnfattigdomen i Sverige.

Genom att dela ut ekonomiskt stöd, påverka beslut och finansiera forskning ger vi barn i Sverige det de har rätt till. Majblommans verksamhet finansieras genom försäljningen av majblommor och gåvor från allmänheten.